

УДК 343.98

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ТА СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Яремчук В.О., к. ю. н.,
асистент кафедри криміналістики
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено дослідженню організації участі спеціаліста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Розглянуто залучення спеціаліста стороною захисту, участь групи спеціалістів у проведенні слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: спеціаліст, спеціальні знання, взаємодія, організація залучення спеціаліста.

Статья посвящена исследованию организации участия специалиста при производстве отдельных следственных (розыскных) действий. Рассмотрено привлечение специалиста стороной защиты, участие группы специалистов в производстве следственных (розыскных) действий.

Ключевые слова: специалист, специальные знания, взаимодействие, организация привлечения специалиста.

Yaremchuk V.O. INTERACTION BETWEEN AN INVESTIGATOR AND A SPECIALIST DURING INVESTIGATIVE ACTIONS (SEARCH ACTIVITIES)

The article deals with the study of the specialist involvement procedure during the process of particular investigative (search) actions. The involvement of a specialist by the defense team, as well as the participation of a group of specialists in the process of investigative (search) actions.

Key words: specialist, special knowledge, collaboration, organization of engaging a specialist.

Постановка проблеми. Реформування кримінального процесуального законодавства передбачає зміни щодо організації використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій. Так, спеціальні знання в кримінальному судочинстві – це знання, уміння та навички в будь-якій сфері людської життєдіяльності, якими не володіють або недостатньо володіють слідчий чи суддя, використання котрих здійснюється на розсуд останніх або за прямою вказівкою в кримінальному процесуальному законі з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню, чи встановлення інших обставин, котрі мають значення в кримінальному провадженні [14, с. 171–180]. Поширеною формою використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій є залучення спеціалістів. Варто зазначити, що спеціальні знання спеціаліста – це систематизована інформація з різних галузей теоретичної і практичної діяльності, яку набувають спеціалісти у результаті навчання та досвіду з певної спеціальності, застосовують на основі умінь і навичок в процесуальній або непроцесуальній формі з метою збирання (формування), дослідження, оцінки доказів, встановлення підстав для прийняття уповноваженими особами процесуальних і тактичних рішень у кримінальному судочинстві [19, с. 65].

За сучасних умов результативність розслідування і попередження кримінальних правопорушень у більшості випадків залежить від успішної взаємодії слідчого із іншими учасниками кримінального провадження, зокрема зі спеціалістами. Ця взаємодія передбачає погоджену за цілями, завданнями, засобами, місцем та часом узгоджену діяльність у процесі встановлення істини у кримінальному провадженні [7, с. 493]. Організацію залучення спеціаліста до проведення слідчих (роз-

шукових) дій насамперед варто розглядати через його взаємодію зі слідчим. Саме тому актуальним є питання щодо розроблення організаційних засад використання допомоги спеціаліста в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням взаємодії спеціаліста і слідчого у криміналістичній літературі приділяється відповідна увага в роботах В.Г. Гончаренка [4], М.О. Классена [5], О. Перепічки [9], І.В. Пирога [10], В.В. Циркаля [15], М.Г. Щербаківського [19] та ін. Проте не вирішеними є питання щодо взаємодії слідчого і спеціаліста (групи спеціалістів) в умовах запровадження змагальності сторін у досудовому розслідуванні.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження взаємодії слідчого і спеціаліста або групи спеціалістів в умовах змагального досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, взаємодією є процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів, суб'єктів, один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і зв'язок [18, с. 42] Р.С. Белкін визначає поняття «взаємодія» як форму організації розслідування злочину, яка становить собою засноване на законі співробітництво слідчого з органами дізнання, спеціалістами, експертами, узгоджене за цілями, місцем і часом для встановлення істини [2, с. 31–32]. Слушною є думка, що непродуктивні форми взаємодії, недостатня допомога слідчому зі сторони експертів і спеціалістів приводить до нез'ясування фактів, де потрібні спеціальні знання, несвоєчасного і неякісного виявлення обставин вчинення злочину, не виявляються і не вилучаються речові докази [8, с. 383].

Особливістю взаємодії слідчого і спеціаліста під час проведення слідчої (розшукової) дії є те, що вона розпочинається з моменту

внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і залучення спеціаліста з метою отримання допомоги у проведенні слідчої (розшукової) дії (винятком є огляд місця події за його участі). Існують відмінності у взаємодії слідчого зі спеціалістом залежно від вербальності чи невербальності слідчої (розшукової) дії. Під час невербальної слідчої (розшукової) дії, приміром, огляду місця події, спеціалістом використовуються тактичні засоби для виявлення, вилучення і фіксації речових доказів спільно зі слідчим. Якщо це вербальна слідча (розшукова) дія, така як допит, то спеціаліст застосовує такі тактичні засоби, як постановка запитань, роз'яснення показань осіб тощо.

Взаємодія слідчого і спеціаліста (або групи спеціалістів) має завжди відбуватися у формі їх спільної і погодженої діяльності, а не окремо, незважаючи на недостатність часу, приміром, для ретельного огляду місця події або наявності великої кількості об'єктів під час огляду. Справедливо пише В. Шамрай, що взаємодія характеризується тим, що суб'єкти діють у межах своєї компетенції, використовуючи відповідні сили, засоби і методи, а узгодження їх діяльності здійснюється шляхом виконавця запланованих спільних заходів [16, с. 64]. Їх погоджена діяльність визначається тривалістю об'єднання спільних зусиль і має разову, короткострокову форму або здійснюється на постійній основі протягом значного часу [6, с. 227–228]. Вважаємо, що ці положення мають враховуватися під час сумісної роботи слідчого зі спеціалістом. Саме на «спільній» роботі слідчого і спеціаліста наголошується і в нормативно-правових актах України. Зокрема, у Наказі Міністерства внутрішніх справ України і Міністерства надзвичайних ситуацій № 1106/1377 від 30 листопада 2012 року зазначено: при розслідуванні пожеж слідчий спільно зі спеціалістами та іншими учасниками визначає осередок пожежі та інші сліди від горіння (п. 5.1.9). У п. 5.1.10 записано: слідчий спільно із залученими спеціалістами зіставляє ознаки осередку пожежі з особливостями роботи устаткування, властивостями речовин і матеріалів та ін. [11]. Отже, підкреслюється саме «спільність» роботи слідчого і спеціалістів.

Далі розглянемо відмінності у залученні спеціалістів з різних відомств України. Одна ситуація, коли спеціаліст перебуває у складі слідчо-оперативної групи, інша – коли спеціаліста запрошують з бюро судово-медичної експертизи або з науково-дослідного інституту судових експертів. Також можливе залучення спеціалістів, які працюють у недержавних організаціях, установах (наприклад, запрошення дактилолога до проведення декількох слідчих (розшукових) дій за участю глухих осіб). Так, І.В. Пиріг зазначає, що на практиці є певні проблеми із залученням спеціалістів з науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів України через те, що експертів-криміналістів всього 5% від загальної чисельності працівників Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України [10, с. 262–263].

Нині до проведення слідчих розшукових дій можливе одночасне залучення декількох спе-

ціалістів. Для розкриття їх участі у проведенні слідчих (розшукових) дій потрібно визначитися із термінами «група спеціалістів», «декілька спеціалістів», «кілька спеціалістів». Тлумачний словник української мови надає такі визначення цих понять: група – це сукупність осіб, об'єднаних спільною метою, ідеєю, працею; кілька осіб – невизначена мала кількість у межах від 3 до 10; декілька осіб – невелика, незначна кількість [3, с. 264, 281, 539]. Тому доцільніше користуватися поняттям «група спеціалістів». Спеціалісти допомагають слідчому, приміром, під час огляду місця події за окремими категоріями кримінальних правопорушень. Зокрема, під час огляду місця вибуху залучаються спеціалісти вибухотехніки та криміналісти. Вони допомагають слідчому комплексно дослідити місце події.

Під час анкетування нами експертів Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, які на запитання «Які особливості має взаємодія групи спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій?» відповіли таким чином: а) розподіл функцій залежно від сфери діяльності залучених спеціалістів – 75,1%; б) розподіл праці між останніми залежно від характеру досліджуваних обставин – 55,0%; в) особливістю взаємодії є потреба у спільному плані щодо участі групи спеціалістів під час слідчої (розшукової) дії – 20,1%; г) обсяг і напрями діяльності під час взаємодії залежать від чисельності одночасно залучених спеціалістів – 16,0%; г) характер взаємодії групи спеціалістів відповідно до рівня їх кваліфікації – 10,1% [20, с. 70].

У взаємодії слідчого та групи спеціалістів можуть виникати організаційні і тактичні складнощі. Це стосується і випадків коли за ч. 2 ст. 71 і ч. 6 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України, сторона обвинувачення і захисту можуть залучити спеціалістів до проведення слідчої (розшукової) дії. Ми вважаємо, що діяльність декількох спеціалістів, залучених цими сторонами, не обов'язково матиме конфліктний характер. Із філософської точки зору наявність тотожного у взаємодіючих системах не є підставою для виникнення протиріччя [1, с. 32]. На нашу думку, проблеми у взаємодії існують як під час залучення групи спеціалістів тільки слідчим, так і за можливості запрошення до слідчої (розшукової) дії спеціалістів стороною обвинувачення і захисту. Це не обов'язково приведе до конфлікту, що заважатиме проведенню слідчої (розшукової) дії. Все залежатиме від організаційних здібностей слідчого. У такому разі останній має регулювати взаємодію між окремими спеціалістами і належним чином продумати форми їх допомоги і кваліфіковано розподілити між ними функції.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України запроваджує принцип змагальності у кримінальне судочинство, що передбачає наявність рівних прав у сторони обвинувачення і захисту стосовно подання доказів. Пропонування різного роду процесуальних приписів має узгоджуватися з майбутньою ефективною відповідністю суб'єктів (сторін кримінального провадження)

ня), вони мають сприяти економії процесуальних засобів, відповідати положенням наукової організації праці слідчого, прокурора, суду [17, с. 11].

Сьогодні у сторін є право залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій. Але у вітчизняній юридичній науці ці проблеми залишаються майже недослідженими. Так, О. Перепічка вважає, що захисник, як правило, надає клопотання про допит експерта або призначення експертизи. Тому доцільним для захисників є консультації спеціалістів для уточнення і формулювання питань, які ставляться на вирішення експерту [9, с. 165–174]. У науково-практичному посібнику «Експертизи у судочинстві України» зазначається про впровадження змагального процесу: спеціаліст може визначити перелік документів, що потрібні експертові, що дає змогу вчасно поінформувати сторони кримінального провадження про матеріали, що потрібні для проведення експертизи [4, с. 42–43]. У своїй роботі М. О. Классен дослідив питання щодо використання результатів спеціальних знань захисником, які отримані за власної ініціативи (залучення спеціалістів для надання консультацій в усній чи письмовій формі, отримання висновку спеціаліста, оцінка матеріалів кримінальних проваджень із запрошенням і консультацією спеціаліста). Також у роботі мова йде про використання результатів спеціальних знань захисником, що отримані стороною обвинувачення (участь у призначенні і проведенні експертизи, аналіз та оцінка протоколів слідчих дій, що проведені за участю спеціаліста, оцінка висновку спеціаліста стороною захисту) [5, с. 50–150]. Як бачимо, згідно з принципом змагальності сторін на досудовому розслідуванні стороною захисту надаються однакові можливості зі слідчим із залучення спеціалістів. Виникають певні складнощі щодо взаємодії слідчого і спеціаліста, який залучений стороною захисту. На наше переконання, всі учасники слідчої (розшукової) дії мають виконувати розпорядження слідчого, в тому числі спеціалісти, які запрошені стороною захисту.

В юридичній літературі існує точка зору, що за принципом змагальності правомірно одночасно запрошувати спеціалістів стороною обвинувачення і захисту. Але варто при цьому організувати роботу так, щоб особи змогли повністю реалізувати покладені на них завдання, не порушуючи процесу проведення слідчої (розшукової) дії. Ми погоджуємося з думкою, що за правильної організації слідчої (розшукової) дії запрошені спеціалісти не будуть дублювати певні операції чи здійснювати однакові функції [12, с. 225]. Варто сказати, що нині на практиці трапляються поодинокі випадки залучення спеціаліста стороною захисту до проведення слідчої (розшукової) дії, але новий Кримінальний процесуальний кодекс України офіційно передбачає таку можливість.

Науковці мають різні позиції щодо особливостей «взаємодії» групи спеціалістів під час проведення слідчої (розшукової) дії. Приміром, В.В. Циркаль переконує, що це дає змогу кожному з них брати участь

у спільному обговоренні всіх питань, стосовно яких слідчому надаються консультації. Це може бути, коли консультує слідчого один спеціаліст, який з окремих питань застосовує консультацію спеціалістів інших профілів, або коли кожен спеціаліст надає допомогу слідчому окремо від інших. Використовуються спеціальні знання щодо одного об'єкта, який вивчається у процесі однієї слідчої (розшукової) дії. Спеціалісти при цьому узгоджують між собою організаційні питання, що стосуються передусім послідовності дослідження об'єкта різними спеціалістами [15, с. 63–64]. На думку Б.В. Романюка, якщо слідчий запросив для участі в огляді декількох спеціалістів, вони мають встановити контакт між собою і самі визначити порядок сумісних дій [13, с. 150]. На нашу думку, керувати діями спеціалістів має слідчий. Водночас до слідчої (розшукової) дії можливо запросити як групу спеціалістів, які мають спеціальні знання однієї галузі, так і групу спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями з різних галузей.

Висновки. Отже, під час слідчих (розшукових) дій слідчий і спеціалісти мають працювати узгоджено і спільно. Для ефективного проведення слідчих (розшукових) дій потрібно враховувати особливості у взаємодії слідчого та групи спеціалістів. Слідчий має організувати слідчу (розшукову) дію таким чином, щоб уникнути дублювання форм допомоги і функцій, що виконують спеціалісти. За чинним КПК України можливе також залучення спеціаліста (спеціалістів) і стороною захисту, що впливає на організацію роботи учасників слідчої (розшукової) дії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверьянов А. Н. О природе взаимодействия / А.Н. Аверьянов. – М. : Знание, 1984. – 64 с.
2. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия : [справоч. пособие] / Р.С. Белкин. – 2-е изд. дополн. – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
4. Експертизи у судочинстві України : [наук.-практ. посібник] / за заг. ред. В.Г. Гончаренка та І.В. Гори. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 504 с.
5. Классен Н.А. Использование специальных знаний при осуществлении защиты по уголовным делам : [монография] / Н.А. Классен, А.Н. Классен, А.В. Кудрявцева. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 206 с.
6. Книженко С.О. Підвищення ефективності взаємодії слідчого з природоохоронними, оперативними та іншими державними органами при розслідуванні екологічних злочинів / С.О. Книженко // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф. (15 травня 2008 р.). – Х., 2008. – С. 226–228.
7. Аверьянова Т.В. Криминалистика : [учебник] / [Т.В. Аверьянова и др.]; под ред. Р.С. Белкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : НОРМА, 2005. – 992 с.
8. Лащук О.В. Взаємодія слідчого зі спеціалістами та експертами при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів / О.В. Лащук // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 листопада 2010 р.). – Х., 2010. – С. 383–386.
9. Перепічка О. Использование специальных знаний в состязательном уголовном судопроизводстве Украины / О. Перепічка // Kriminalistika ir teismo ekspertize: mokslas, studijos, praktika IX: moksliniu straipsniu rinkinys. II dalis = Criminalistics

and forensic examination: science, studies, practice IX: scientific articles. – Vilnius : Charkovas, 2013. – Chapter II. – P. 165–174.

10. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : [монографія] / І.В. Пиріг ; МВС України, Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2015. – 432 с.

11. Порядок спільних дій органів внутрішніх справ, Державної інспекції техногенної безпеки України та Міністерства надзвичайних ситуацій України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами : Наказ М-ва внутр. справ України, М-ва надзв. ситуацій України від 30 листопада 2012 р. № 1106/1377 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 8. – Ст. 293.

12. Практическое руководство по производству судебных экспертиз для экспертов и специалистов : [науч.-практ. пособие] / под ред. Т.В. Аверьяновой, В.Ф. Статкуса. – М. : Юрайт, 2011. – 720 с.

13. Романюк Б.В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства : [навч. посібник] / Б.В. Романюк. – К. : Аванпост-Прим, 2010. – 304 с.

14. Фастовець В.А. Деякі проблемні питання щодо визначення змісту спеціальних знань у кримінальному судочинстві / В.А. Фастовець // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. / редкол. : В.О. Лозовий,

В.Ю. Шепітько, Т.Є. Балинян та ін. – Х. : Право, 2015. – С. 171–180.

15. Циркаль В.В. Участие группы специалистов в следственных действиях / В.В. Циркаль // Криминалистика и судебная экспертиза : республик. межведомств. сб. науч. и науч.-метод. работ. – К., 1979. – Вып. 19. – С. 59–64.

16. Шамрай В. Поняття і суть взаємодії, її значення (взаємодія правоохоронних органів СНД) / В. Шамрай, І. Олійник // Прокуратура, людина, держава. – 2004. – № 1(31). – С. 60–67.

17. Шепітько В.Ю. Змагальна модель досудового розслідування: ілюзія або реальність / В.Ю. Шепітько // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. / редкол. : В.О. Лозовий, В.Ю. Шепітько, Т.Є. Балинян та ін. – Х. : Право, 2015. – С. 5–13.

18. Шепітько В.Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український : [1 500 термінів] / В.Ю. Шепітько ; за ред. В.Я. Тація. – Х. : Право, 2001. – 560 с.

19. Щербаковський М.Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : [монографія] / М.Г. Щербаковський. – Х. : В деле, 2015. – 560 с.

20. Яремчук В.О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій : [монографія] / В.О. Яремчук ; за ред. В. Ю. Шепітька ; НЮУ ім. Я. Мудрого. – Х. : Апостиль, 2015. – 228 с.